

100 frs.

ГРОМАДА

ПРОБЛЕМИ
ГРОМАДСЬКОГО
ЖИТТЯ

ВИДАВЕЦЬ інж. С. СОЗОНТИВ
РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

ЛЕОНІД ПОЛТАВА

Симон Петлюра

АЛЬБОМ - БІОГРАФІЯ

■
ПАРИЖ
1949

Кліше цього видання є власністю Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі

ADRESSE :

НРОМАДА
5, Rue Gasnier Guy
PARIS XX

НРОМАДА

COLLECTION
BI-MENSUELLE

EDITIONS FRANCO-UKRAINIENNES
FONDATEUR S. SOZONTIV

Головний Отаман СИМОН ПЕТЛЮРА

22. V. 1879 — 25. V. 1926

Мазепинщина і петлюрівщина

Понад 200 років тому в степах України гули українські гармати. Це великий Гетьман Іван Мазепа підняв Україну проти Росії. Разом з військами шведського короля Карла XII, геройчні козаки Мазепи твердою рукою наводили гармати на північ, твердою рукою стиали ворожі голови, бо іншої дороги до волі — не було.

І все ж російські війська перемогли. Шибениці, розстріли, пливучі

плоти з повішеними на Дніпрі, прогнання в церквах «мазепинщини», — все те мало не лише фізично знищити передових синів України, але й духовно; Ім треба було знищити кожен найменший прояв українського національного мислення.

А мазепинщина, помимо всіх анастем і заклинань — виявилася безсмертою. Воно й не могло інакше бути, бо ідея самостійності така ж безсмертна, як і народ, що її має.

На зміну мазепинщині через два століття прийшла петлюрівщина.

Перший Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради 1917 р. Сидять справа: Симон Петлюра, О. Ефремов, В. Винниченко, Х. Барановський, І. Стешенко. Стоять: Б. Мартос, М. Стасюк, П. Христюк

Білявий бурсачок

«Хто очолив цю боротьбу? Хто був Петлюра, що його іменням названо цілу героїчну добу в новій українській історії?

В незаможній козацькій родині, що переїхала з села в місто Полтаву, 1879 р. народився син, названий Симоном.

Першу освіту дістав Симон Петлюра в полтавській Духовній Бурсі, куди посыпано в той час здебільші дітей незаможніх батьків. В «Сповідах про С. Петлюру» Василя Королів-Старого знаходимо малюнок, що характеризує малого Симона, як чутливого, вміючого знайти вихід у тяжких обставинах, гордого хлопця. Однокласники побили були одного разу В. Королів-Старого, як свіженького бурсака. Він у слізах повертається додому: «Разом зі мною вийшов один білявий бурсачок у такому ж парусиновому одязі, такий же білявий та малий, як я. Між нами відбулася така розмова:

— Як тебе звати? — спитав мене мій новий супутник.
— А тобі яке діло? — відповів я, лихий на цілий світ.
— Тю, дурень, та я ж тебе не зачі-

паю! Мене звуть Симон Петлюра, а тебе?

— Королів Василь.

— Коли будеш ревіти, то тебе зватимуть бабою, — поінформував мене Петлюра.

— Як я малий, а вони мене б'ють, — відповів я.

— Я теж малий, а мене не б'ють!»

Твердо на своєму...

Скінчивши бурсу, Симон Петлюра перейшов до Духовної Семінарії. Він, як згадує Іван Рудичів в «С. Петлюра в молодості», «належав до тих одиниць, що вміють гуртувати коло себе товаришів і вилівати на них» та «відзначався великою енергією в переведенні всіх планів і прямотою в трактуванні різних дражливих питань».

Та ось, вже із старшої богословської класи, його виключають. Після довгих умовлянь духовних отців покаятись і пожаліти батьків — Симон твердо відповів, що він лишається «на своєму». І його було виключено з «вовчим білетом» — тобто двері школи були вже назавжди зачинені. За що? До Полтави

и приїхав славетний український композитор Микола Лисенко. На гарячому прийнятті в міському театрі — юнак Симон не втримався: він відверто висловлював свою любов до творця української національної музики, відверто виявив свої українські симпатії, чого цілком вистачало при тодішньому режимі не лише на «вовчий», але й на «ведмежий» білет.

В степах Кубані

Зовсім не лякаючись такого невеселого стану справи, юнак з «живим, симпатичним обличчям, що надовго зачаровує вас своїм духовим виразом» (за Ф. Щербиною) мандрує на Кубань, де влаштовується на працю вчителя.

Перед нами спогади Ф. Щербіни «Симон Петлюра на Кубані». З них довідуємося, що недовго довелося вчителювати С. Петлюрі, бо «з Петербургу було прислано секретний наказ, яким заборонялось йому, як людині «неблагонадежній», учителювати і взагалі бути в безпосередніх зносинах з народом». Кубанський громадський діяч Ф. Щербина, що займав у той час відповідальну

службову посаду на Кубані, викликав Петлюру до себе і відштовус на праці, яка була для Петлюри джерелом і радости, і науки, і глибшого вироблення свого політичного й національного кредо. Петлюра працював над розбором архівів Запорізької Січі, Забужжя, Кубані і Чорномор'я.

Доросла юність.

Згодом Симон Петлюра йде у Львів, бо там у той час горіло вогнище національного руху; там він міг слухати лекцій у Львівському Університеті, читані українською мовою; там же юнак Петлюра вступає до Революційної Української Партиї (РУП), яка, несучи на своєму прапорі величне гасло відновлення української державності, вищколювала її гартувала політичні кадри для національної української революції; гартувала вона її юнаця Петлюру, якому судилося стати воїдем цієї революції.

Справа: Симон Петлюра, січ. 1918

Внизу: III Укр. Військовий З'їзд у Києві, кінець лютня 1917 р.

до Центрального Комітету

Укр. Соц.-Дем. Партії

З огляду на той міжнародні шанси в Українській Державі Справа Відомства Світла та тепла має
буть ухвалю про виникнення своїх членів з
складу дипломатії та діяльності. Решта з
тіх, що відмовилися за те, щоб членами бути
не бажають через обов'язкових урядових по-
сад і фінансової залежності від оборони Україн-
ської держави та відповідної її
Виникли з цого, що сучасна ситуація для України
нуждається відновленням держави та відновленням
зданий членів всіх своїх діл в Україні Країн
північні відроджені в Україні та в Україні
де фінансують себе членами Української
одинакової світла та тепла, але саміх своїх
членів, перед Гаджіевим і, будь, доки
це може бути, створи Української працівниці
загальні праці. З огляду на те, що в Україні
членів Української Партії не є в Україні
партії.

Вінниця, 11. II. 1918 року

С. Петлюра

Власноручний лист С. Петлюри до ЦК Української Соціал-Демократичної Партії 11. II. 1918 р.

Київ

В 1905 р. Симон Петлюра переїжджає зі Львова в Київ уже сформованою індивідуально й політично людиною. Три роки він працює секретарем у «Раді», а потім редактує соціал-демократичне «Слово». Певно, така праця привернула особливу увагу царської оханки. І ось 1907 р. ми бачимо Симона Петлюру в далекому Петербурзі, бо на Україні для нього були відкриті двері всіх політв'язниць.

Місто без сонця, світла й тепла...

В Петербурзі скаржився якось Симон Петлюра майбутньому дипломатичному представникові УНР у

Празі — М. Славінському, що йому «душно в цьому болоті без сонця, світла і тепла»... Так скаржилися в цім місті над Невою й інші велики українці: і філософ Григорій Сковорода, що втік з царського палацу пішки в убогу, але рідину Україну; і композитор Бортнянський, що тікав на Україну в сніжну, люту ніч; і геніальний Тарас Шевченко, що тужив за Україною, а вже тяжко хворий — надіявся, що тільки на Україні він би видужав. Доля ніби на випробування — залишилася чи не залишиться? — посыпала великих людей України в Петербург. Не лише доля. З провінційної Малоросії видахи наші люди Іхали в Росію вчитися імперського (але українського!) способу мислення; вчилися мислити широко і тверезо.

Цивільні вояки або «Украинская Жизнь»

Та в той час на Україні йшло таке жорстоке переслідування по-українськи думаючого, що про більш менш нормальну працю серед народу, а Петлюра зокрема — не могло бути й мови. Тому ми й зустрічамо його незабаром у Москві, де Петлюра зупиняється надовше, де й одружується з панною Ольгою Більською (в Москві ж народилася у них і єдина дитина Леся).

Від 1912 року по 1917 рік Саліковський і Петлюра працюють в Москві редакторами журналу «Украинская Жизнь». Цей чудово редактований журнал друкувався в російській мові (що було в українській не-

можливо). Щоб уявити характер журналу, виписуємо кілька заголовків статей: «Українці між політичними засланцями» (П. Чижевського), «Український архітектурний стиль», «Українство і російська преса» (М. Грушевського), «До питання економічних відносин України до Великої Британії та Польщі», «До питання про культурну творчість...». Остання стаття написана С. Петлюрою, де він м. ін. заявляє: «Руху всерівно не спиніте, а особливо в житті нації, що відроджується».

За цей час остаточно сформувалося громадсько-політичне обличчя Симона Петлюри. Мабуть найяскравіше виявилися його думки в «Українському маніфесті» (поширеному в окремих відбитках по Україні і Росії), в якому Петлюра рішуче вказав місце України в складі народів, що були носіями європейського політичного демократизму.

В цей період праці в Москві, ще перед революцією 1917 р., про Симона Петлюру сказав український академік Корш: «Українці самі не знають, кого вони мають перед собою... Він — з породи вождів, людина з того тіста, що колись в старовину закладали династії, а в наш демократичний час стають національними героями».

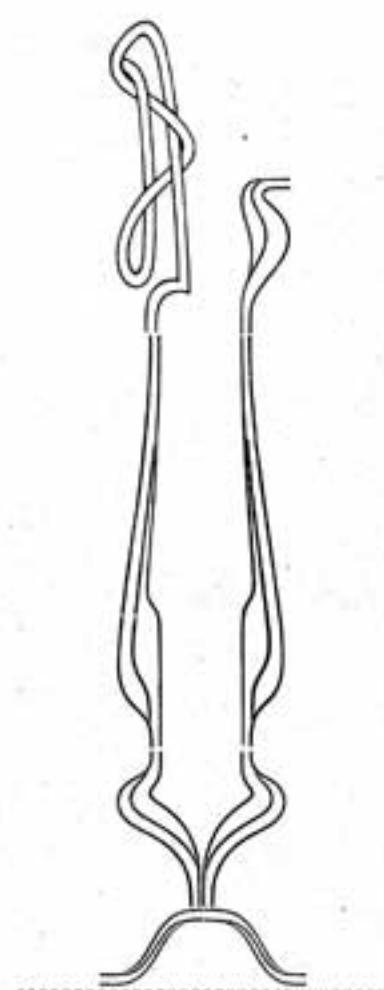
В Росії — Ленін, в Україні — Петлюра

Лютій 1917 р. — місяць остаточної катастрофи старої Росії. Вибухли революції: соціальна — в самій Росії, і національно-соціальні революції — в Україні, Білорусі, Литві, Грузії і т. д.

В Росії очолив революцію Володимир Ленін, в Україні — Симон Петлюра. Чому саме Петлюра? Адже були на той час значно відоміші українські діячі — Грушевський, Винниченко та інші. Тому, що його увага сконцентрувалася на найважливішому в цьому періоді важелі національної машини — на організації української республіканської армії.

Голова Українського Військового Генерального Комітету

Іерший Всеукраїнський Військовий З'їзд 22 травня 1917 р. в Києві. Один за одним виступають проморгці, між ними проф. Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, — але коли на трибуні виступив Симон Петлюра, залі шаліла від вигуків «Слава!» схвального брязкуту збройних оплесків. Вояки відчули в цій невисокого росту, сухорявій, високочолій людині — вождя нації. Промовляючи спочатку тихо, аж беззвучно, Петлюра щодалі то підвищував голос, оживав; його сіро-сині очі близько

*С. Петлюра в Ка-
м'янці в 1919 р.*

щали, захоплююча задушевість промови влучала прямо в серце.

Симон Петлюра був обраний головою Українського Військового Генерального Комітету. Почала творитись збройна сила України.

Все, що нам належить по праву — нашим і буде!

Українські частини творилися для підтримки законної влади на Україні — Центральної Ради. Найпершими військовими формacіями були Полуботківський полк, полк Вільного Козацтва, полк Богдана Хмельницького...

На другий Військовий З'їзд прибуло вояків-делегатів більше, як на перший: 2.308 делегатів від 1.600.000 озброєних українців російської армії.

В середині червня 1917 р., у величезній залі київського міського театру, гаряче вітали Петлюру. На другому Військовому З'їзді було відчутно, що година України про-

била. З'їзд одноголосно дав Генеральному Комітетові право головної команди всіх збройних українських сил.

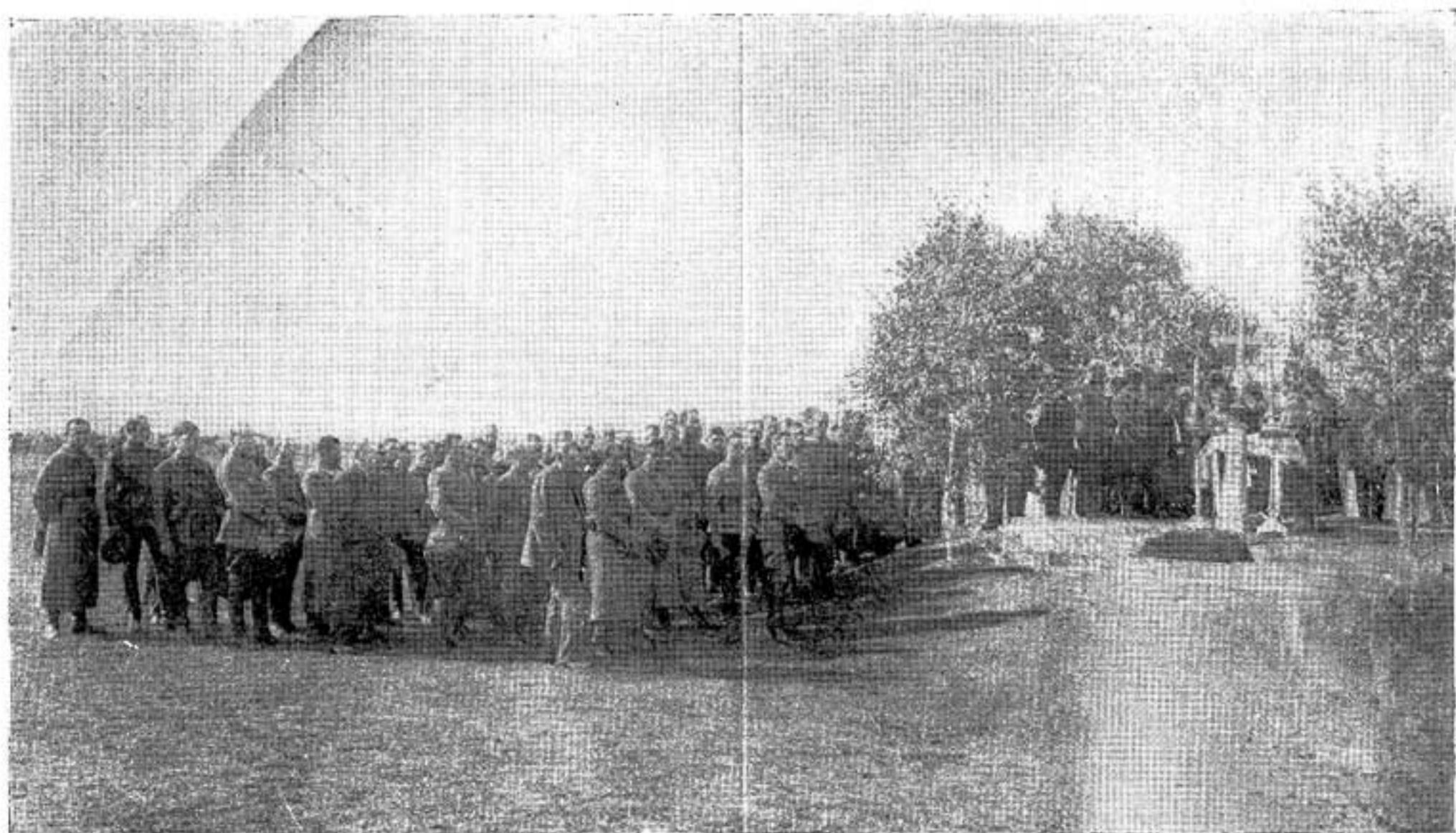
Учасники з'їзду мали від своїх частин наказа: «Без автономії України назад не повернеться». В Центральній Раді, при активній співучастиі Петлюри, було створено Ієрший Універсал. В нім ще не до кінця висловлено дійсне бажання українського народу про цілковите відокремлення України від будької Росії — та це вже був величезний звук вперед.

Вождь — воїн

В час схвалення Четвертого Універсалу Центральної Ради, що проголосив повну самостійність Української Народної Республіки (22. I. 1918 р.), ще одноголосно замінював постійну армію міліцією, — Симон Петлюра вже не був у Генеральному Секретаріяті. Дрібні «п'єцистичні»

С. Петлюра на перевірці новобранців в Старокостянтинові 1919 р.

С. Петлюра зі штабом під час молебні перед присягою молодих козаків 1919 р. в Старокостянтинові

опозиціонери не дали йому змоги там працювати.

Петлюра зінав, що доля батьківщини віднині вирішуватиметься лише гарматами. Він формував на Полтавщині Гайдамацький Кіш; звідти, б'ючи подорожі большевицькі загони — поспішає на Київ, рятувати столицю від большевиків, що вже були захопили частину міста та Арсенал (січень 1918 р.).

Вискочивши з вагонів, гайдамаки зразу ж пішли в наступ. Арсенал, перетворений большевицькими повстанцями на фортецю, було тяжко здобути. Петлюра йде спереду гайдамацької лави. Ось він дає наказ: «Стріляти з димових набой!» Коли дим сивою пеленою завісив фортечні стіни Арсеналу, Петлюра скомандував:

— Вперед прапор! Гайдамаки, вперед!.. — і сам, з рушницею в руках, кинувся в першій лаві. Арсенал було взято: 300 забитих і 300 полонених, багато амуніції, зброї і військового майна залишилося в його стінах. Таких епізодів у житті Симона Петлюри багато, — і військо до глибі душі любило вождя, називаючи його батьком.

Симон Петлюра на фронти у вагоні 1919 р.

Симон Петлюра
серед старшин
— 1919 р.

Симон Петлюра в українській в'язниці

25.IV. 1918 р. П. Скоропадський проголосив себе, після чиненого державного перевороту, «гетьманом всієї України». Було скасовано всі закони й декрети Центральної Ради (про землю, українську автокефальну церкву, суд...), відновлено фактично дореволюційне російське законодавство, аж нарешті в кінці «гетьманування» — проголошено більш як здивованій і здезорієнтованій Україні федерацію з «єдиною неділімою»!

Симон Петлюра на той час відійшов від військової і державної праці більшого масштабу. Проте, він добре зінав де стати. Тим місцем був Земський Союз. Працюючи в Земстві, Петлюра використовував його для налагодження і планування праці по будівництву українських школ, шляхів та мостів, піднесення добробуту бідної частини населення. В одній з промов він відверто висловився, що великі землеродіння тримаються на чужих багнетах.

Через кілька днів після цієї промови, на вимогу німецького штабу та кількох осіб з гетьманового оточення, Симона Петлюру заарештовано.

Популярність Петлюри після арешту зросла ще більше. Про нього співали пісні.

Симон Петлюра біля бронепотягу на фронті 1919 р.

Врятування чести Української Держави

Нарешті, на ультиматум міністрів-українців, Симон Петлюра був звільнений. Того ж дня він відбув у будинку Земського Союзу зустріч з таємно прибулими військовими. На нараді було вирішено: коли гетьман не відмовиться від маніфесту про федерацію з Росією і не створить національне міністерство — Петлюра веде українські війська проти «федеративного» гетьмана.

Гетьман України не виконав вимог своєї країни.

З району Білої Церкви виступили на Київ полки Української Народної Республіки, очолені Симоном Петлюрою. 14. XII. 1918 р., після тяжких боїв, вони ввійшли в Київ.

Скінчились гетьманські «карі загони» і поновне насаджування поміщицтва, а тим більше чужого національно. Народ не стерпів цієї зневаги.

Дійсно самостійний уряд України Директорія — почав свою працю.

Зустріч Симона Петлюри на станції в Кам'янці 1920 р.

Орієнтація на Україну

Відчуваючи, який тягар і яка відповіальність лягають йому на плечі та бажаючи віддати себе загальноодержавній праці для цілого народу — Симон Петлюра 11. II. 1919 р. виступає з членів української соціал-демократичної партії. Багатогранність його особи вже переростала межі всяких партій. Петлюра говорив від імені цілої України і на таку ж цільність спирається.

22. I. 1919 р. в Києві було урочисто проголошено Акт про з'єднання Західно-Української Народної Республіки та Української Народної Республіки в одну самостійну соборну Українську Народну Республіку.

Хто не покинув поля бою?

Внутрішньопартійна гризня, відступ з Києва, зміни урядів, боротьба на два фронти (більшевицький — на сході та півночі, і польський — на заході, де боролася УГА), наростиання отаманщини на зразок Ангела чи Гуцола; терти між урядами ЗУНР і УНР, залишення Антантою Одеси і Чорноморського побережжя, і т.д.

і т.д.— ввесь цей безлад, попри ввесь героїзм простого вояка, здавалось був здібний зломити найміцнішу керівну постать. Але — за спогадами міністра внутрішніх справ УНР Ісаака Мазепи: «Творення держави»— «В цей момент із старих авторитетів.. не покинув поля бою один Петлюра».

Утворено Штаб Головного Отамана армії УНР, яка налічувала в той час біля 85.000 людей і 15.000 українських повстанців, що співпрацювали з армією завдяки впливові С. Петлюри.

На фронті поруч з вояками

Перемоги і відступи, відступи і перемоги. Плаваючі фронти. ТГФ. Брак ліків. Погане забезпечення. Все ж напівголодні українські курені вміли перемагати ворога й тоді. На лінії тяжких проривів, просто в полі, майже щодня, з'являвся в сірій вояцькій шинелі між свого війська Головний Отаман. Він вмів терпіти так, як терпіла армія. Петлюра говорив з вояками просто й широко, пераз нехтував очевидною небезпекою, підбадьорював і поздоровляв своїх вояків з перемогою.

Контакт із світом

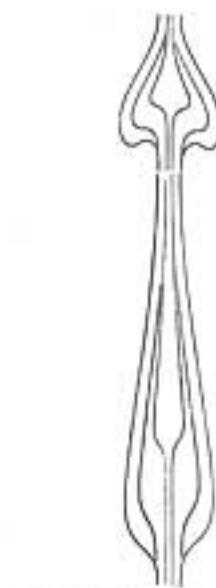
Сильними зусиллями армії ЗУНР і УНР 30 серпня 1919 року було здобуто Київ. Столиця радісно зустрічала свою армію. Адже на цей раз у ній були вояки з усіх земель великої Вітчизни. Це була дійсно така знаменна подія, що день 30 серпня згодом може відзначатися як День Української Армії.

Уряд УНР розвивав тим часом все активнішу дипломатичну діяльність. Наши дипломатичні місії працюють в Італії, Англії, Чехо-Словаччині, Бельгії, Голландії, Греції, Швейцарії, Німеччині і т. д. Європа перевтомлена війною. — Чого вони бажають, ці дипломати невідомої країни? «Ні одного су, ні одного вояка», заявляють у Франції, подібне і в Англії (між іншим, відвертим ворогом самостійної України виявив себе тоді Уїнстон Черчіль). І майже всюди: коли не пряма ворожість, то вичікування.

Симон Петлюра активно листується з дипломатами, які вже мають певні успіхи в справі торгівлі і значно більші — в справі актуалізації українського питання закордоном...

Симон Петлюра в Кам'янці 1920 р.

С. Петлюра в
Парижі 1925 р.

Знову дві окремі армії

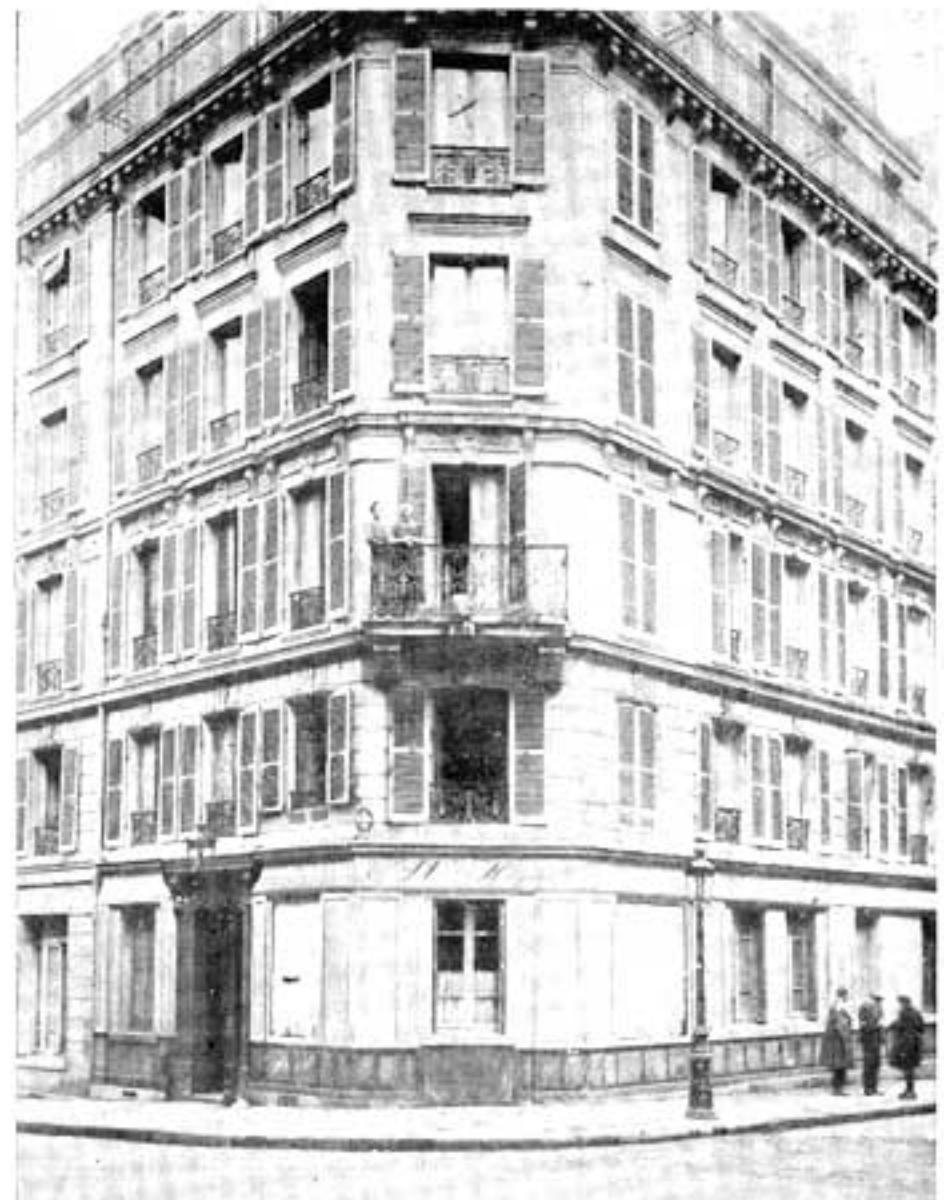
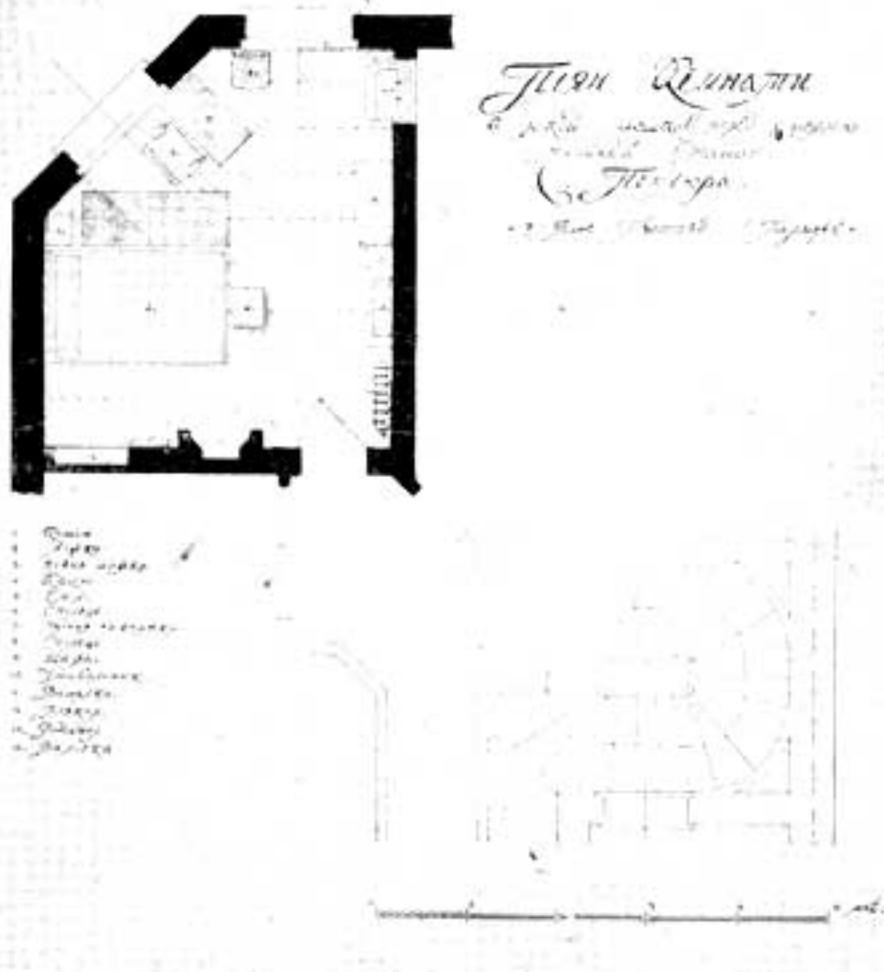
В наслідок недоброго забезнечення, тифу, браку одягу, дезорієнтації та фальшивої надії Начальної Команди УГА на Антанту і світоглідових ріжниць між урядами УНР та ЗУНР — 17. XI. 1919 р. Українська Галицька Армія заключила договір з Депініним, хоч багато її воїків та офіцерів середніх рангів були проти цього. Армія ж УНР, вірна Головному Отаманові С. Петлюрі, пішла далі з ним.

Перехід УГА (в який, між іншим, був один полк, ім. Петлюри, що говорить про популярність цього імені одноаково і в Галичині) на бік загально-українського ворога був доцільно відчуттю армією УНР. З боями вона відступає на північ і північний захід.

В огненнім кільці

В районі Чорторії армія УНР була з усіх боків оточена військами більшевицькими, білими й польськими. В такому трикутнику, за розрахунком ворожих штабів, вона мала самознищитись.

Царемії були сподіванні! Армія, що разом з УГА нещодавно зуміла нанести рішучу поразку червоної армії на Правобережжі — не самознищилась і її не зничили вороги. 4 грудня 1919 року на нараді уряду

Будинок, де жив Головний Отаман в Парижі, 7 rue Thenard

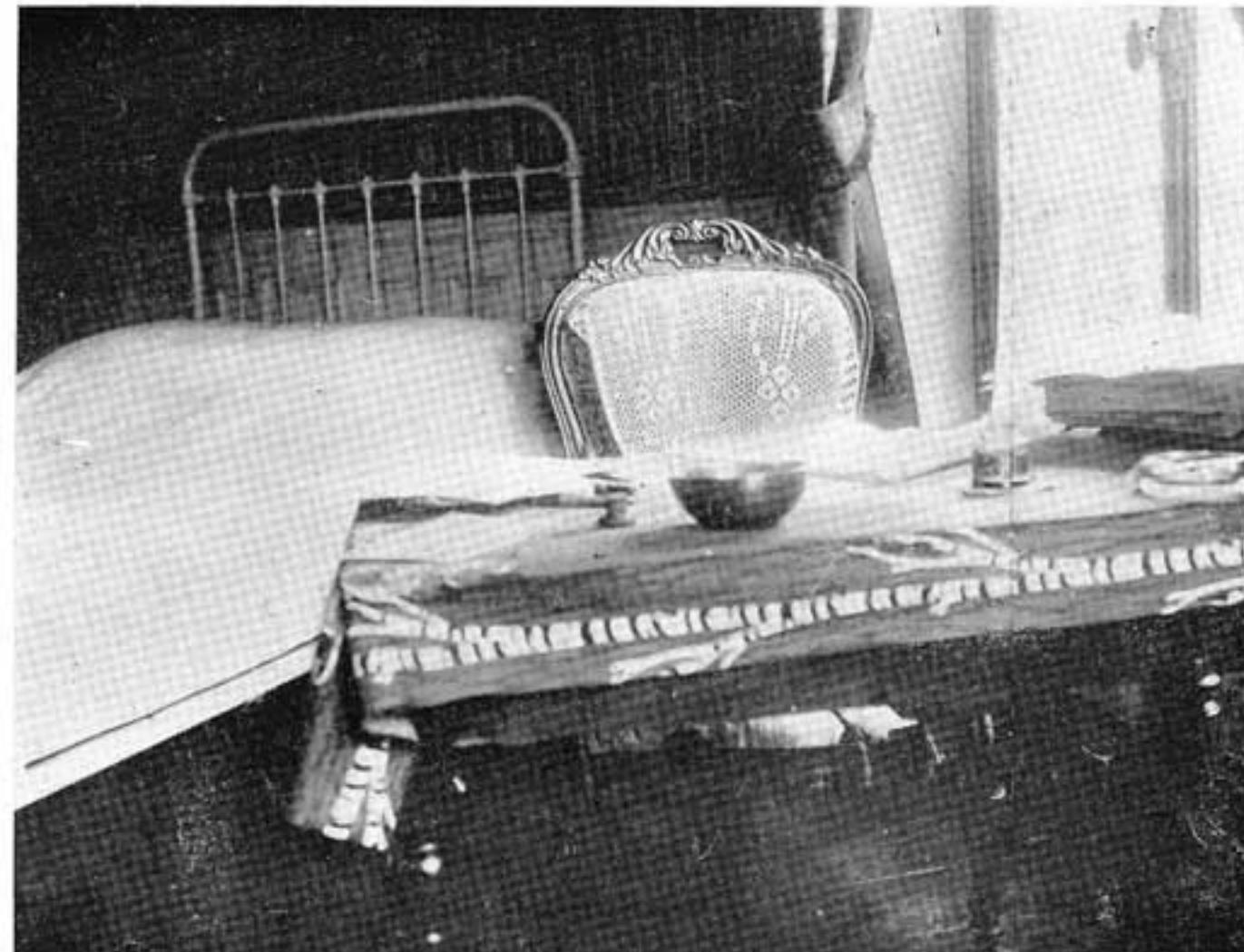
і Штабу, під головуванням Петлюри було вирішено про тимчасовий перехід на новий, партизанський метод боротьби. Армія УНР готувалась до Великого Зимового Походу.

За спогадами Арнольда Марголіна

Про Симона Петлюру в ті часи маємо цінні, безсторонні спогади Арнольда Марголіна в книзі «Україна і політика Антанти» (стор. 190, 192) : «Нарешті я говорив особисто з Петлюрою .. Петлюра щиро розповів мені про безвихідне положення, в якім у цей час знаходилась армія. З'підкупляючою ширістю він ганив і себе і інших за цілий ряд помилок у минулому. Ніякої демагогії, ніякої пози, лише один здоровий глупці і безмежна любов до свого народу просвічувались крізь усе те, що він мені говорив. Потім він почав розпитувати мене про мої закордонні враження. По самій постановці питань я бачив, що ця людина вже чудово розбирається в західно-европейській політиці... Саме в цей час до нього прибула з Варшави спеціальна військово-дипломатична місія. Він говорив, що згоди з Денікіним не може бути, рівно ж як не може бути й мови про згоду з большевиками. Чулося в його словах, що він надіється на допомогу Пілсудського й Польщі в боротьбі з большевиками...»

*Головний Отаман
С. Петлюра з дочкою Лесею в Парижі 1925 р.*

Кімната на 7, rue Thenard, де жив Головний От. С. Петлюра

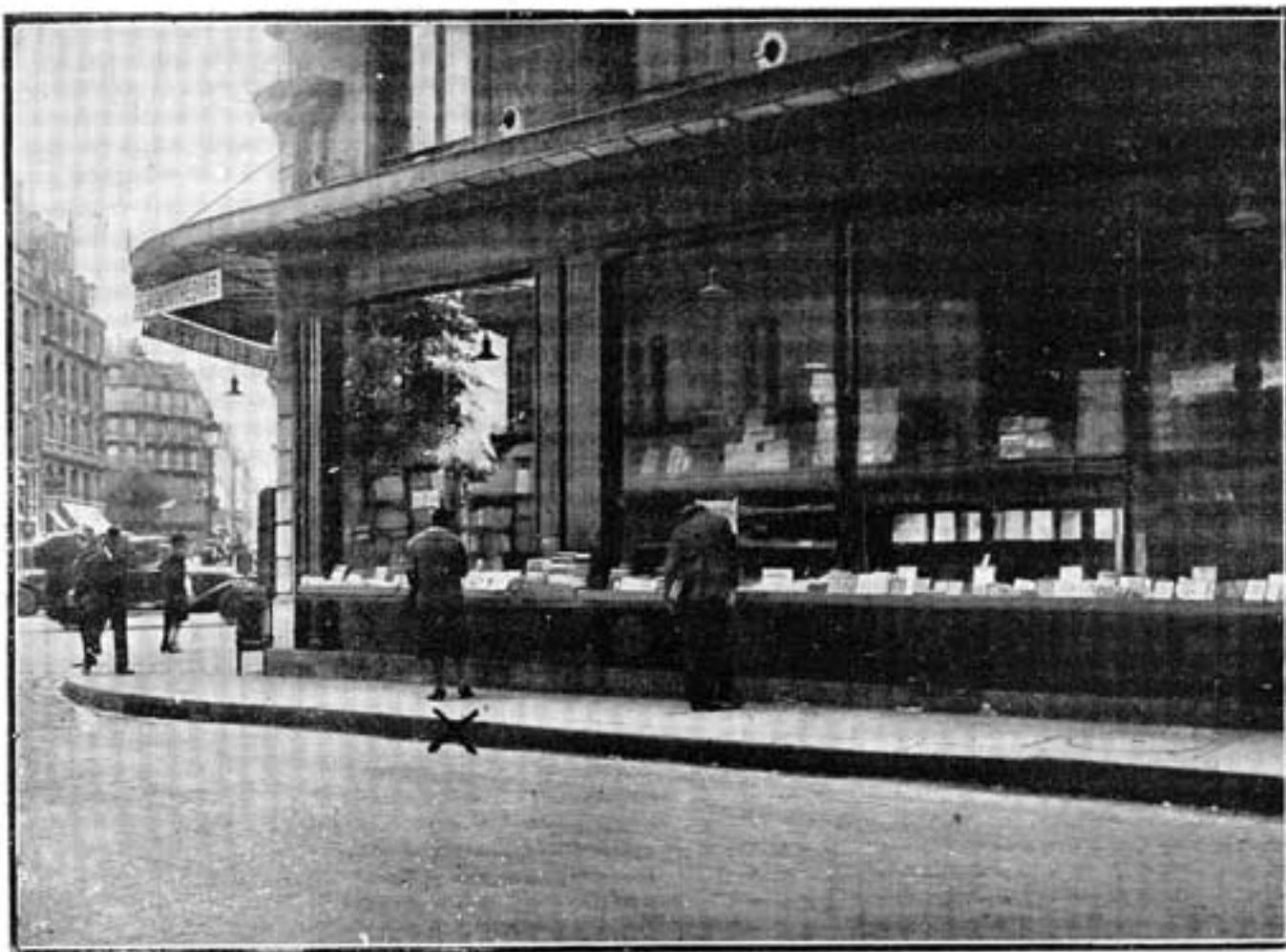
Дійсно, 5 грудня 1919 р. в м. Любарах відбулося засідання уряду, на якому було ухвалено від'їзд Петлюри в Польщу. Перед від'їздом Симон Петлюра призначив ген. Омеляновича-Павленка командуючим армії (на місце тяжко хворого Василя Тютюнника).

Він від'їхав у супроводі начальника свого Штабу та двох осаулів. При прощанні був мовчазний і спокійний.

Вісім тисяч герой

Під керівництвом генерала Омеляновича-Павленка війська УНР пішли в Зимовий Похід — безприкладний похід героїв. Іх було 8000, а з них тільки 2000 були боєздатними; вони мали лише 12 гармат і майже не мали набоїв. Добуваючи в боях зброю, присвідуючи свіжі сили, вони пронесли стяг Петлюри — стяг української волі і демократії — по вже зелітій болошевицькими військами Україні.

В цей час Симон Петлюра кладе на стіл східно-европейської політичної і мілітарної гри ризиковану кар-

Місце, де було вбито С. Петлюру (х) на вул. Ракін (біля книгарні Жільбер)

Труна Гол. От.
С. Петлюри в
румунській церкві

ту. Він не хотів, вірніше — не міг скласти зброї, щоб змінити її собі на перо, а воїкам — на чужі плуги. Воїни армії УНР були готові навіть заключити спілку з Польщею, аби лише мати змогу й далі змагатись за свою державу.

Польська вірність

21 квітня 1920 р. був підписаний військовий договір з урядом Польщі (він не був ніколи ратифікований під Україною і Польщею).

Українські війська, разом з польськими, громлячи більшевиків, 8 травня 1920 року здобули Київ. Та вже 10 червня він був звільнений. Остаточний перемозі не сприяли три головні фактори: українського війська було мало (14000 воїнів, 600 скорострілів, 60 гармат); успіхи більшевицької пропаганди на Україні були великі; вітаючи свою армію з Петлюрою начолі, українське населення стріляло вслід польським військам, бо розглядло їх як окупантів.

Українська армія допомогла врятувати Польщу. «Чудо над Виселою» сталося не без крові в Січової Стрілецької Дивізії, що захищала варшавський відтинок.

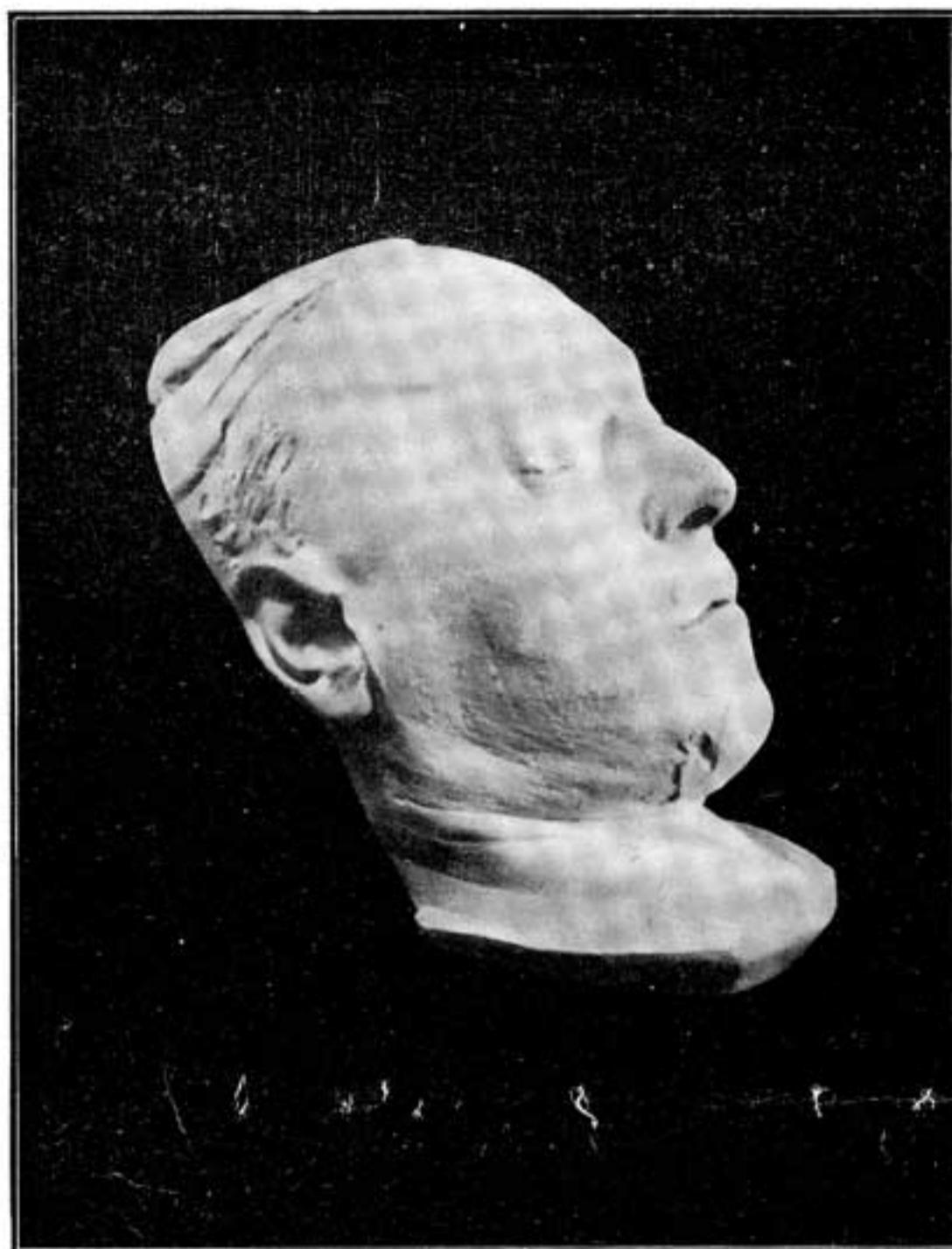
Нарешті Польща, замість нового наступу на більшевиків, зачлючила з ними (тобто і з Радянською Україною) в Ризі 11 жовтня 1920 р. мирний договір, чим було ясно заперечено договір від 21. IV. 20 р., що й заявила офіційно делегація уряду УНР під проводом сен. Шелухіна польському урядові. (Заяву про неважливість Варшавського договору було повторено 16 липня 1948 р. на відкритті першої Сесії Української Національної Ради).

18. X. 1920 скінчилися бої між поляками й більшевиками. Українська армія залишилась сама проти багатотисячних більшевицьких армій, 20,000 найвірніших синів України ще по-спартанськи змагались на вузькій смузі української землі. Під шаленим тиском більшевицьких військ 1 листопада 1920 р. українська армія перейшла Збруч на територію Польщі. З прокляттям на устах воїни здали зброю. Лише не здали воїни своєї віри в Україну, в Петлюру і кінцеву перемогу.

»Льодовий« і дипломатичний походи

Вночі з 3-го на 4-те XI. 1921 р. п'ятори тисячі українських воїнів, розбитих на три групи, вийшли в останній похід на Україну. Тішки, по засніжених рівнинах Поділля, Волині і Київщини (група полк. Налий прорвалаась з боями аж під Київ), майже голі й босі, зігріті

Посмертна маска Гол. Отамана С. Петлюри

лише вогнем любови до батьківщини — вони ще раз пронесли жовто-блакитне знамено Української Народної Республіки на просторах понад 700 кілометрів. 359 козаків згинуло під Базаром 21. XI. 1921 р. з гаслом «Слава!», свою кров'ю підписавши безсмертність ідеї самостійності України.

В цей час Симон Петлюра, разом з урядом, використовуючи всі, зведені тоді до мінімуму можливості, активізував нашу закордонну політику, попереджуючи Європу і цілий світ про нових гунів ХХ століття.

Симон Петлюра розцінював положення як передишку. Він використовував її для підготовки дальній боротьби.

На широкі води

Польща. Осінь 1923 року. Табір інтернованих українських вояків. Петлюра продумував і планував дальнюшу працю. Вона вимагала виїзду в світ.

30 грудня 1923 року у Варшаві в швидкий потяг, що йшов на Віденсь-

Будапешт, візли Степан Могила — начальник пресової служби Української Місії в Будапешті і з ним — торговельний агент Угорщини. Це Іхали під прибраними прізвищами Симон Петлюра та Вячеслав Прокопович. У той час у Будапешті і Женеві ще працювали українські дипломатичні місії.

Де закинути якір?

У Віденсь вони прибули саме на Новий Рік.

Нежданіх новорічних гостей з сльозами радості зустрів П. Чижевський — основник укр. парламентарної громади в ІІІ Думі і голова укр. торговельних делегацій в Швейцарії, С. Чикаленко — видатний громадський діяч та інші старі друзі по боротьбі. Петлюра обговорював з ними положення, дістаючи важливі інформації.

Перед від'їздом на вокзал Симон Петлюра з своїм супутником ще встигли оглянути цікавіші дільниці прекрасного, особливо в той новорічний морозний день, Відня. Цей віденський день, проведений з друзями, в атмосфері столичного міста — відвіжуюче вплинув на Петлюру, який тяжко переживав відступу свого війська й закиди збоку опозиціонерів. Тоді шукали причин невдачі і, звичайно, їх найлегше було приписати Петлюрі. Люди забували, що не лише Україна, її сила чи воля вождя гралі роль у всеєвропейській розгрі. Недаремно пише ген. хор. Капустянський в «Похід укр. армії», част. 3, стор. 197 : «Сві-

Пані Отаманова з дочкою Лесею виходять з румунської церкви, де була поставлена домовина Гол. Отамана.

това війна.., Велика революція, боротьба народів за національно-державне відродження — шукали своєї розв'язки на Сході, особливо на українських землях, створюючи там дуже скомпліковану ситуацію. Тому нашу визвольну боротьбу необхідно розглядати на тлі цих різноманітних і важливих явищ, як один із її складників».

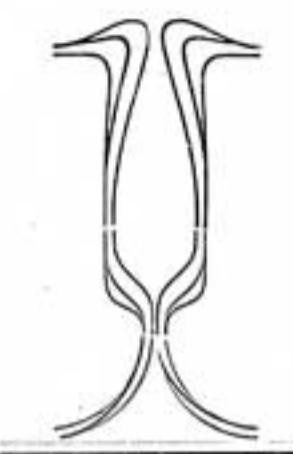
Того ж дня о 8-ій год. вечора Симон Петлюра і В. Прокопович виїхали на Будапешт, щоб звідти згодом їхати в Женеву.

Легендарний герой на Україні (і спочатку об'єкт майже ненависті на еміграції) Симон Петлюра, як колись Пилип Орлик ще з мазепинської еміграції XVIII ст. — разом з урядом розпочав розвивати дипломатичну діяльність на міжнародному полі.

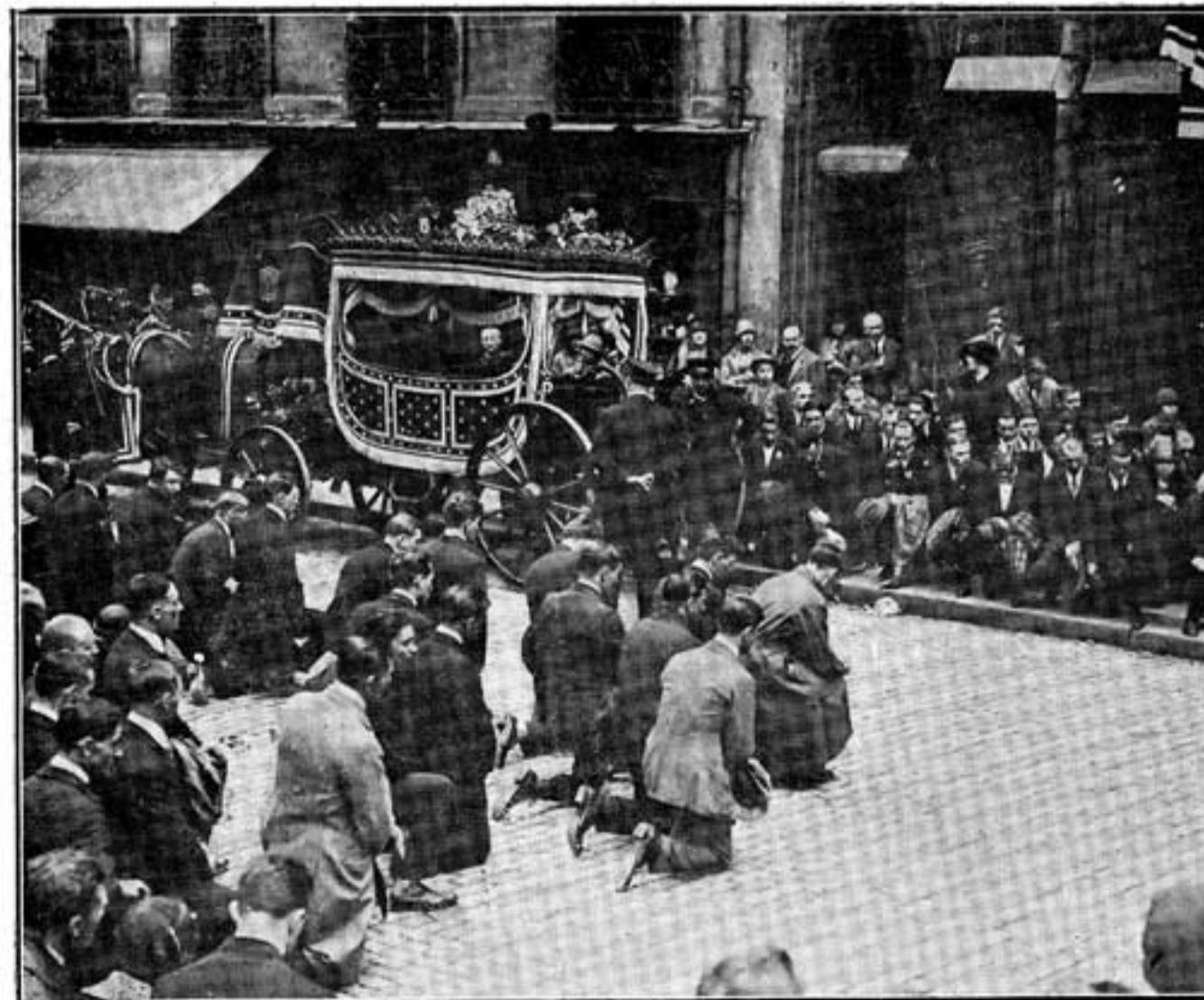
Надихані його душою

В 1925 р. Симон Петлюра з родиною оселився настала в Парижі.

Тяжко перелічити все, що було зроблено ним за час перебування на еміграції. Можна сказати, що абсолютна більшість зробленого нашою еміграцією — постало завдяки його енергії, плянуванню і зв'язкам; надихані його душою. Багато з запланованого Симоном Петлюрою реалізувалось уже після його смерті.

Перед румунською церквою під час виносу труни

Перед румунською церквою під час виносу труни Гол. Отамана С. Петлюри

Портрет

Коли в спогадах за 1912-1920 роками читаємо про Петлюру як про людину неспокійну, що палить багато цигарок, що іноді годинами сидить, низько схилившиесь на стільці, і вислухує звідомлення — щоб потім зірватись і давати накази, бігти до авта, поспішати на першу лінію фронту... — то на вулицях Парижу ми зустрічаємо його значно зміненим.

У скромнім двохкімнатнім мешканні на вулиці Тенар, біля Сорбони, йшла велика, кипуча діяльність. Між тим, приватне життя мешканців цієї квартири : Симона Петлюри, його дружини й доньки — було скромне, просте.

Як тоді зовнішньо виглядав Симон Петлюра? Пого часто можна було бачити на вулицях Парижу. Ходив сам, цілком байдужий до самоохорони; лише обідати виходили до ресторану втрьох. Він носив добре, акуратно прасоване уbrання; любив іти повільним, розмірним кроком, несучи в руці палицю й майже не спираючись на неї. Зовні виглядав спокійно, зрівноважено. Волосся над важким білим чолом зачісував хвилюю назад; очі говорили про мудрий

Винос труни Гол. Отамана С. Петлюри з румунської церкви

спокій людини, що багато пережила, багато пізнала, багато переболіла. Лише іноді в тих очах пролітали сині іскорки глибокого, непоказаного назовні хвилювання; хвилювання й турбот не за себе...

25 травня 1926 року

На вулиці Расіна людина в пальто, спершись ціпком на брук — розглядає книжки. Час від часу проходять перехожі. З протилежного боку вулиці хтось перебігав на цей бік і вигукав «Петлюра!»

Симон Петлюра відриває очі від книжки і повертається на охлику. Перед очима майнула чорна цівка пістолі і відразу ж — постріли. Петлюра впав, закривши рукою обличчя. Постріли лунають далі. Переякані прохожі розбігаються. На пішоході тонкими струмочками кров. З'являється поліцист. Вихоплює з рук убивці зброю. Збирається на товт. Люди накидаються на вбивцю — і лише поліція рятує його від смерті. Пораненого п'ятьма кулями (останні шоста і сьома влучили в дерев'яний настіл) Симона Петлюру відвозять до шпиталю, де він, не прийшовши до притомності, і помер о 2 год. 40 хв. дня.

Так загинув той, хто не боявся най-небезпечніших місць на фронтах України, кого обминали тисячі куль, стріляних у груди, а не по-злодійськи ззаду. Європейська преса заговорила про подію. Українці-емігранти надягли жалібні стрічки; далеко на Україні шепотом пройшла тяжка вістка про смерть Петлюри.

На Україні, де кожний шлях, горбок і балка, кожне село й місто знали його — там розуміли і знали, кого це було забито.

«Месник»

Затриманий вбивця назвав себе Шварцбардом. Він заявив, що, забивши Петлюру, помстився за жи-

дівські погроми на Україні в 1917-20 рр., за які, мовляв, винен Петлюра.

Обвинувачення Симона Петлюри в жидівських погромах було таке ж негідне, як і самі погроми. На Україні в період УНР з'явилися українські гроші, на яких були написи і жидівською мовою; при уряді УНР було окреме міністерство жидівських справ; в імені України у світі виступав дипломат Арнольд Марголін — цей видатний не лише український, але й жидівський політичний діяч; в 1918 р. Рада Міністрів одноголосно асигнувала 3 міл. карб. на допомогу погромленим жидам; це асигнування підписав С. Петлюра і гроші видавалися.

Це було зроблено у той період, коли денікінці, наприклад, оголосували жидівське населення поза законом. І денікінців підтримувала Антанта — України не підтримав ніхто.

Так і паризький Суд Присяжних засудив убивцю на символічну кару одного франка, зачисляючи вже відбуту до присуду тюруму.

Далеко від України

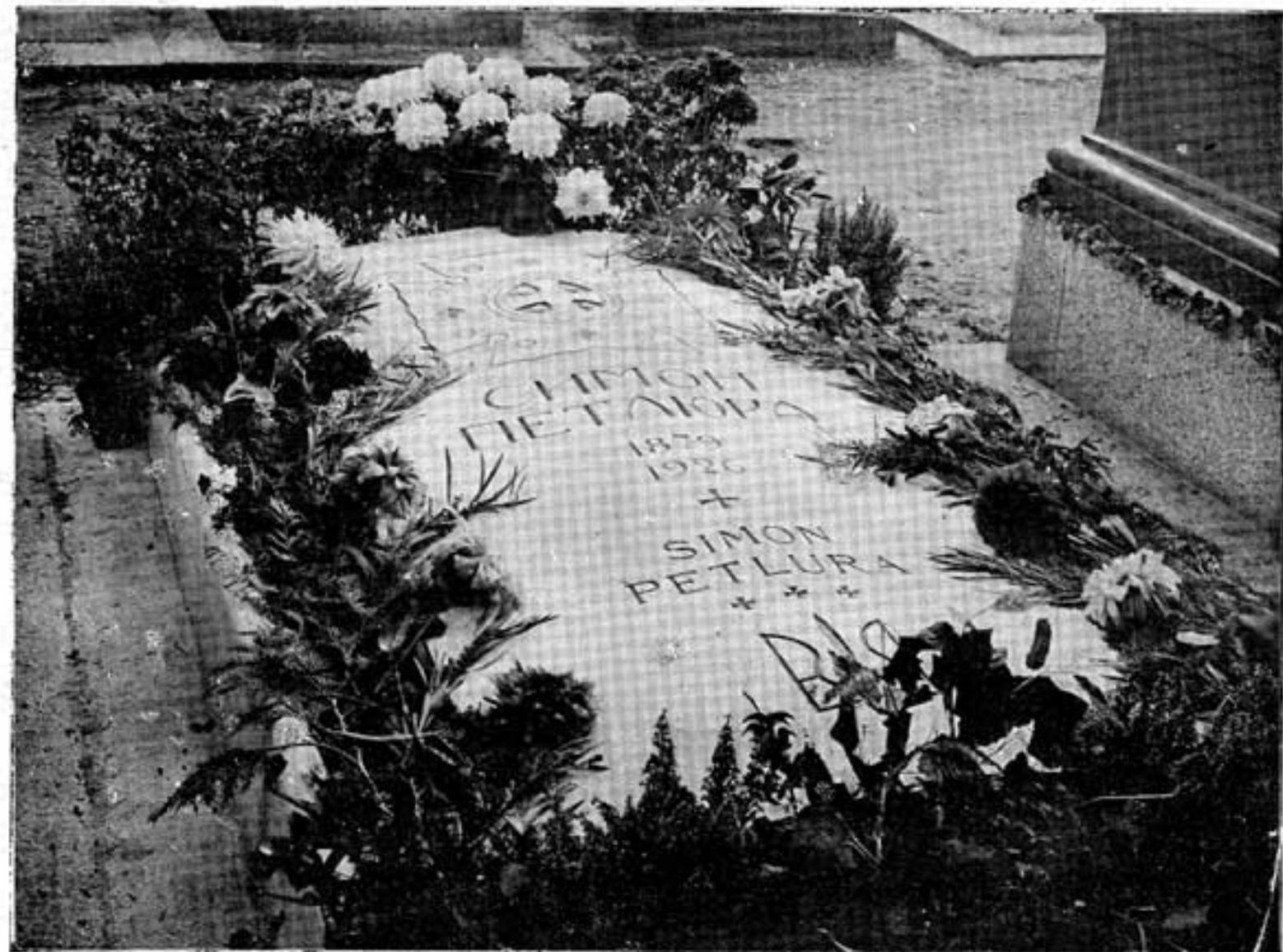
Похорон Головного Отамана відбувся 30 травня 1926 р. в Парижі, на кладовищі Монпарнас. Звідусіль з'їхались тисячі українців, між ними багато білорусів, синів Кавказу, вірмен... провести востаннє Симона Петлюру. Натовп плакав. Сльози стояли в очах обвітрених боями українських генералів, і членів уряду, і простих трудящих людей, що покинули Україну з любові до неї...

Жалібний похід вулицями Парижу

Могила С. Петлюри
на Монпарнаському
кладовищі в Парижі

Як на Україні, використовуючи найменшу змогу, тисячі людей ідуть щороку вілонитись могилі Тараса Шевченка, так від пам'ятного 1926 р. ідуть українці-емігранти на могилу Головного Отамана.

Його ім'я

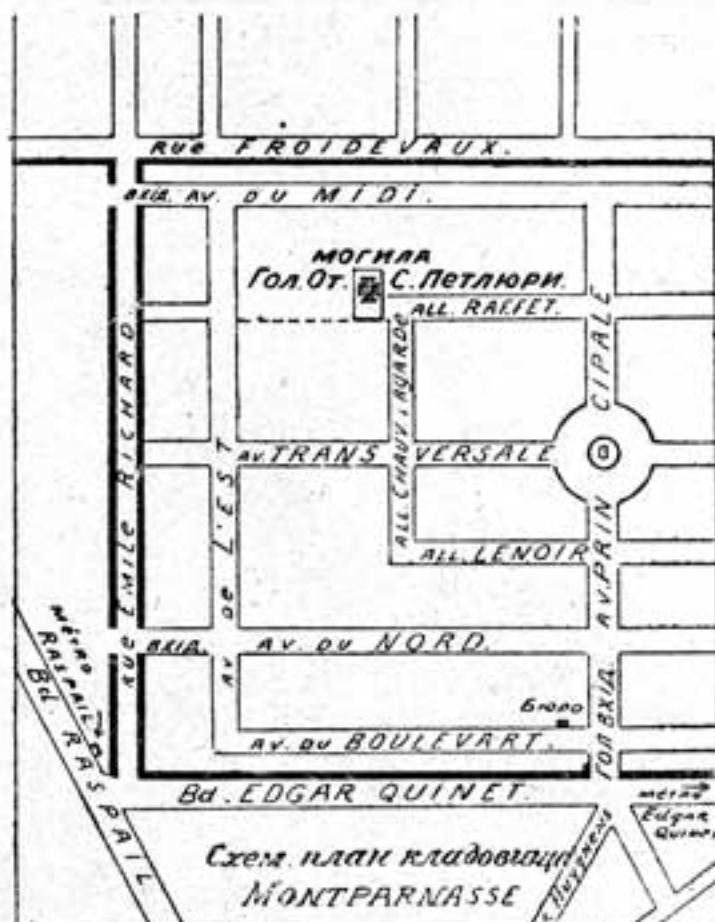
Ім'я Симона Петлюри. Де ми його не знаходимо! Воно прокладає собі дорогу навіть там, де заодину згадку

про нього — розстрілюють; воно веде в бій повстанські загони, воно дає натхнення вільним українським митцям.

Сьогодні ім'я Петлюри, як символ незалежності й поступу, на устах сотень тисяч. Завтра воно буде на устах мільйонів, як світла легенда про Вождя-Героя. Адже українська армія під проводом Петлюри, самотньо змагаючись на сході Європи

проти большевизму — змагалась не тільки за волю і державність України, вона боролась проти всесвітньої загрози. І тому світла постати Симона Петлюри, як персоніфікація того незакінченого й досі змагання України — вже тепер заслуговує на вселюдський поклін.

Париж
1949 р.

План кладовища Монпарнас
з могилою от. С. Петлюри

Поштовий штемпель станції Петлюра в Канаді

Авторські права застережено. — Тираж цього в-ня 5.000 екз.